

Ivan (Janez) Prezelj – Podgrivarjev ata (1886–1979)

Marjetka Božičko

Ivan Prezelj (1886–1979) kot mlad mož. Foto: arhiv družine Prezelj (Podgrivarji).

Pred nekaj leti sem se podala na pot raziskovanja svoje rodbine, ki je izhajala iz lepih gorenjskih krajev in prav posebnega kraja, ki se mi je takoj usedel v srce. To je bila Davča, največja slovenska vas. Okrog in okrog se vzpenjajo planine: Po-rezen, Blegoš, Ratitovec, na sredi pa Davča, kot da jo tiho varujejo. Moj dedek in babica sta se namreč iz Davče po drugi svetovni vojni preselila v Haloze in si tam ustvarila družino. Podala sem se na pot, ko so se pred menoj pojavile mnoge zgodbe, ki sem jih spela v svojo prvo knjigo. V pomoč pri raziskovanju so mi bili sorodniki, ki sem jim neizmerno hvaležna za čas, ki so mi ga namenili, saj sem se včasih iznenada pojavila pred njihovi mi vrati. Svojega pradedka Ivana nisem imela nikoli priložnosti spoznati, saj je preminul štiri leta pred mojim rojstvom, vendar me je njegova življenjska zgodba takoj prevzela.

Ivan se je rodil v kmečki družini očetu Francu Prezlju in materi Mariji, roj. Medja, po domače pri Podgrivarju v Spodnji Davči.¹ Nekoč hubna kmetija, ki danes obsega 55 hektarjev, je izpričana že v času, ko so se v Davčo naselili rovtarji. Nahajala se je "pod grivo", ki se vzpenja nad domačijo, zato je obveljalo domače ime Pr' Podgrivarju. Davški rovtarji se omenjajo v loških urbarjih iz 17. stoletja v štirih skupinah ali enotah. Med letoma 1625 in 1714 sta se dva rovtarja na lokaciji Als-Egkch (Spodnja Davča), ki že leta 1564 omenja tri domačije, pisala Schuester (Šoštar), kar naj bi bili današnji domačiji Prezljev – po domače Pri Šoštarju in Pri Podgrivarju.² Za 18. stoletje sta rodoslovca Hawlina in Pfeifer postregla s podatkom, da se je na tej hišni številki (prej 41, danes 51) rodil Gregor Šuster (roj. leta 1771), nato dvojčka Štefan in Neža (roj. leta 1773) ter Mina (roj. leta 1776). Že leta 1755 pa so tam izpričani tudi Bevki.³

Po ustnem izročilu se je družina Bevk v Podgrivo preselila s Cerkljanskega Vrha, katerega leta, pa mi ni znano. Priimek Bevk se je po podatkih rodoslovcev na tej lokaciji pojavil že v 18. stoletju, saj se je leta

1755 tam rodil Janez Bevk. Prva hiša, ki so jo Bevki zgradili leta 1811, je pogorela. Leta 1848 so zgradili novo hišo. 16. februarja 1846 se je z gospodarjem Blažem Bevkom poročila Elizabeta, roj. Žbontar, z Zalega Loga. V zakonu se jima je rodila hčerka, ki je umrla v rani mladosti. Nato je Elizabeti umrl tudi mož.

Priimek Prezelj se je na to domačijo prenesel s sosednje Šoštarjeve domačije (prej Davča 37, danes Davča 46), ko se je Franc Prezelj (roj. leta 1810)⁴ leta 1849 priženil k vdovi Elizabeti v Podgrivo, in ta priimek je ostal tam do danes. Rodilo se jima je pet otrok: Franc (roj. leta 1850), Jera (roj. leta 1852), Marija (roj. leta 1854), Mihael (roj. leta 1857) in Neža (roj. leta 1860). Prvi izmed petih otrok, Franc, je podedoval kmetijo in za ženo vzel Marijo Medja iz Trtnika. V zakonu, ki sta ga sklenila 30. maja 1881 v Sorici, se jima je rodilo deset otrok. Najstarejši otrok in prvi sin je bil Ivan (Janez), rojen 15. aprila 1886. Štirje otroci: Marija (roj. leta 1882), Franciška (roj. leta 1884), nato Johana (roj. leta 1896) in Anton (roj. leta 1899), so umrli majhni. Ostali Ivanovi bratje in sestre so se razselili po domovini in tujini. Jože (roj.

Domačija pri Podgrivarju z napisom nad vhodnimi vrati: 19PJ47. Foto: Marjetka Božičko

leta 1888) je bival v Ameriki, Lojze v Franciji (roj. leta 1897, umrl v Vnanjih Goricah), Franc (roj. leta 1892) se je poročil v Podrovt, Marija – Micka (roj. leta 1894) se je poročila v Podporezen in prevzela priimek Štremfelj⁵ ter Frančiška – Francka (roj. leta 1890) k Čemažarju v Davčo in prevzela priimek Biček. Ivan je podedoval domačijo in kmetoval vse do svoje smrti leta 1979. Oče Franc je za svojih šest

Ivanova mati Marija, roj. Medja (1858–1940). Foto: arhiv družine Prezelj (Podgrivarji)

še živčih otrok 19. marca 1908, nekaj dni pred svojo smrtjo, spisal oporoko, pri kateri sta bila kot priči prisotna Franc Šubic in Jakob Čemažar.

Prepis oporoke:

Janez k 600

Jožef 600

Franca 600

Micka 600

France 600

Loize 600

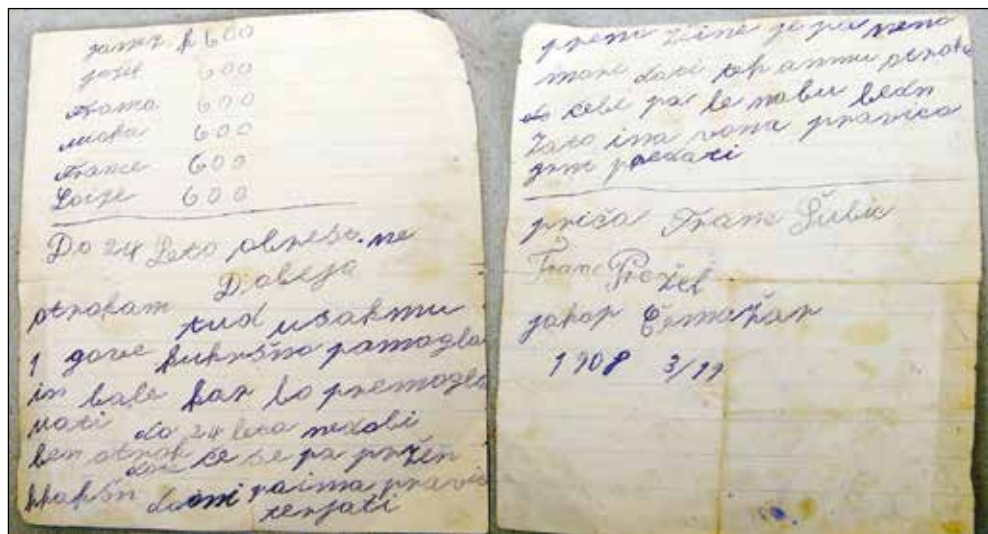
Do 24 leto obrest ne dabejo otrokam tud vsakmu en gove kukršno pomagla in bale kar bo premogla nati do 24 leta ne dobi ben otrok če se pa pržen hkakšen dami paima pravico terjati prenožeine pa nena more dati tek anmu atroku če be pa le nabu bedn zato ima voma pravico grnt predati.

Priča Franc Šubic

Franč Prežel

Jakob Čemažar

1908 3/19

Prva in zadnja stran oporoke, ki jo je leta 1908 za svoje otroke spisal Franc Prezelj. Oporoko hranijo pri družini Prezelj (Podgrivarji).

Moji pripovedovalci (njegovi otroci in vnuki) so mi povedali, da je bil moj praded visoko rasel, delaven, zavzet, moder in preudaren mož ter po značaju precej neposreden.

Okrog leta 1902 se je takrat 16-letni Ivan udeležil gradnje železniškega predora Podbrdo. Skozenj je bila speljana najkrajša železniška proga od Trsta do Bremna, ki je povezala Dunaj s Trstom ter postala pomembna pridobitev za takratno avstro-ogrsko monarhijo. Predor so gradili štiri leta. Gradilo ga je več kot dva tisoč delavcev, med njimi se jih je 55 smrtno ponesrečilo.⁶ Ob slovesnem odprtju predora leta 1906 je na obisk prišel sam prestolonaslednik Franc Ferdinand. Ljudje so se lahko tistega dne zastonj peljali z vlakom.⁷

V letih 1908–1912 je Ivan odšel v Ameriko, saj pri hiši "ni bilo dovolj kruha". Delal je kot rudar v rudnikih zlata v Utahu, Nevadi, Kaliforniji in Koloradu. Tam si je prislužil precej denarja, vendar je ta denar med vojno in po njej izgubil svojo vrednost.

Tam je dal 20 dolarjev tistemu, ki je novačil. Za ta denar je dobil žig "nesposoben". Žig pa po vrnitvi iz Amerike v Avstro-Ogrsko ni nič veljal, zato je bil tu mobiliziran. Prva svetovna vojna mu ni prizanesla, kar 36 mesecev se je boril na galicijski in na soški fronti.⁸ Ker se je na soški fronti boril proti Italijanom, jim ni bil najbolj naklonjen. Politične razmere po izgubi precejšnjega dela zahodne Slovenije so se spremenile, Italijani pa so ostali v Sorici vse do leta 1922. Državna meja je sedaj potekala nedaleč stran od Davče na črti Peč–Mangart–Jalovec–Triglav–Bogatinsko sedlo–Možic–Porezen–Črni vrh nad Cerknim–Krnice pri Novakih–Špehovše–Bevkovi vrh–Hotedršica–Planina–Javorniki nad Cerknico–Bička gora–Snežnik–Kastav–morje vzhodno od Reke. Po tehtnem premisleku, kot mu je bilo v navadi, se je odločil in leta 1925 kupil kmečko posest na Štajerskem, in sicer v zahodnih Halozah (po domače na Krošljem Vrh, naselje Kočice pri Žetalah), saj si je tako v primeru pomika meje

Družinska fotografija Podgrivarjev okrog leta 1935. Zadaj od leve proti desni stojijo Franc, Justina, Mici, Katarina in Leopold. Sedijo babica Marija, oče Ivan, mama Katarina, Antonija in Rozalija. Na pručki sedi najmlajši Janez. Foto: arhiv Marjetke Božičko

zagotovil drugo možnost. Posest, ki je obsegala 40 oralov,⁹ je kupil za takratnih 200 tisoč dinarjev od vinskega trgovca Marka Topolovca s Ptuijske gore, ki je na posesti v Kočicah imel nastanjene viničarje.¹⁰

Še preden se je pričela prva svetovna vojna, se je Ivan poročil s Katarino, roj. Prezelj, s sosednje Šoštarjeve domačije in si z njo ustvaril veliko družino.

Poročila sta se 11. novembra 1912 v Sorici. Med vojno, leta 1915, se jima je rodila hči Katarina, leto kasneje sin Leopold. Sledili so Franc (roj. leta 1919), Justina (roj. leta 1921), Marija (roj. leta 1922), Antonija (roj. leta 1925), Rozalija (roj. leta 1927) in Janez (roj. leta 1929). Od osmih Ivanovih otrok danes še živi in je v častitljivih letih hči Antonija, poročena Dragonja. Sina Franca so med drugo svetovno vojno ustrelili Nemci v Halozah. Sin Leopold je za njim postal gospodar na Krošljem Vrh v Kočicah. Hčere so se poročile in si ustvarile svoje družine. Katarina se je poročila k Trojarju v Zgornjo Lušo, Justina k Jelencu v Železnike, Marija h Kodru na Jesenice, Rozalija k Jemcu v Zgornjo Davčo in Antonija k Dragonji v Ljubljano. Najmlajši Janez (Janko)¹¹ je za očetom podedoval Podgrivarjevo kmetijo in nadaljeval tudi očetovo delo meteorološkega opazovalca, saj je bila na tej domačiji od leta 1925 padavinska meteorološka postaja. Najprej je meteorološka opazovanja in meritve opravljal Ivan, nato pa od leta 1946 sin Janez, ki je to delo opravljal dobrih 70 let in je bil meteorološki opazovalec z najdaljšim stažem v Sloveniji. Rodbinsko drevo Podgrivarjev je postalo precej razvejano. Na pobudo Ljube Prezelj (potomke Ivanovega brata Franca) se je organiziralo prvo srečanje rodbine za Ivanove potomce in potomce Ivanovih bratov in sestra. Na prvem srečanju leta 2007 se nas je na kmetiji pri Šoštarju zbralo okrog 160. Sledila so še tri srečanja. Podgrivarjevo domačijo danes ohranjajo Janezova žena Marica, Ivanov vnuk Franci z ženo Marijo in s sinovoma Valterjem ter Gorazdom.

Ivan je postal pomembna osebnost javnega življenja v okraju. V času Kraljevine SHS in Kraljevine Jugoslavije je bil odbornik za kraj. V času

Meteorološka postaja pri Podgrivarju. Foto: Marjetka Božičko

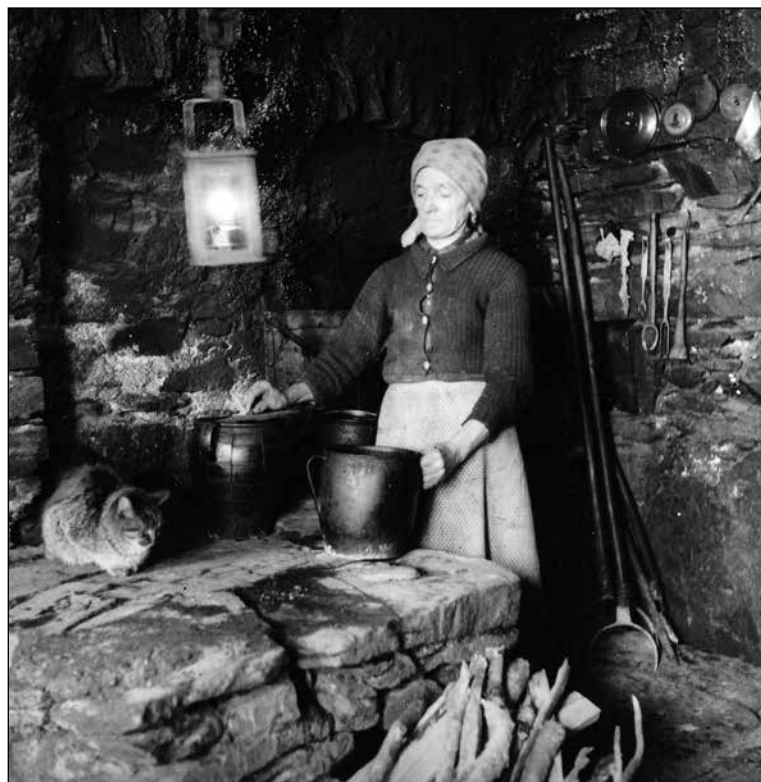
druge svetovne vojne je skupaj z družino odigral pomembno vlogo v narodnoosvobodilnem gibanju, po vojni, ko je zastavil svojo kmetijo, pa je bil porok za zagon industrije v Železnikih.

V ustnem izročilu se je ohranilo nekaj anekdot o njem. Jeseni 1939, ko je bil Ivan namenjen na Zali Log na sestanek, se je na poti srečal s svojo družino, ki se je vračala z romanja z Brezij. Ob srečanju je takole spregovoril: "Vojska se je začela." V tem turbulentnem času je prišla precej do izraza njegova preudarnost. Postal je pomembna osebnost Osvobodilne fronte v Davči. Davča, ki je bila oddaljena od glavnih prometnih poti in večjih industrijskih središč, je bila kraj, kamor so se zatekale partizanske čete. Tam se je osvobodilno gibanje precej razmahnilo in nastale so razne partizanske ustanove (bolnišnice, tiskarne, delavnice, razne vojaške in civilne ustanove). Na volitvah novembra 1944 je bil Ivan izvoljen za predsednika tajništva vaškega odbora OF v Davči. Podgrivarjeva domačija je v času vojne za partizane žrtvovala približno 21 glav živine in postala pomembna partizanska postojanka v tem času. Med 12. in 13. aprilom 1944 je bila tam pokrajinska konferenca Zveze mladine Slovenije. Med vojno je bil Ivan precej molčeč in se ni veliko pogovarjal z družinskimi člani. Nekega dne so tudi Nemci prišli do Podgrivarjev, in to ravno v času kosila. Komandir se je zdril na Ivana: "Sofort am Gestapo Steierlab!" On pa je trdno odločen udaril z žlico po mizi in dejal: "Nikamor, dokler se ne bom najedel!" Zaprli so ga v farovž in ga morali naslednji dan izpustiti.

Od decembra 1943 do marca 1944 je bila pri Podgrivarju v bunkerju nastanjena agit-prop komisija pri POOF in Partizanska pokrajinska tehnika za Gorenjsko, ki je bdela nad vsemi ciklostilnimi tehnikami na Gorenjskem, dajala navodila za delo ter vzpodbujala organiziranje novih tehnik. Razpošiljala je razne tekste po okrožjih ter določala višino naklade, načrt razdeljevanja narejenih poročil in drugih proizvodov. Organizacijsko vodstvo tehnike so sestavljali: Adolf Arigler - Bodin, Miloš Zihlerl - Mošo, Oskar Šavli - Jakob, Silva Janša - Darja, Kveta Kodrič - Eva (ki jo je zamenjala Lidija Potrč - Dunja). Tam se je občasno nahajal tudi Ivan Potrč. Bunker, ki se je nahajal v vlažnih kletnih prostorih, do katerega so vodile stopnice iz veže, je bil neudoben in neprimeren za bivanje večjega števila oseb. Hiša je bila prav tako v nevarnosti, da bi jo izdali in odkrili. Nemci so pregledali hišo, vendar bunkerja niso nikoli odkrili. Nato se je vodstvo preselilo v novozgrajene barake

v soteski potoka Zale, kjer so nastali linorezi in vinjete za izdajo Prešernove Zdravljice.

Že v zimi 1943/1944 je imel pri Podgrivarju Ivan Bertoncelj - Janoš večdnevne seminarje za ustanavljanje partizanskih šol v Selški in Poljanski dolini. V okviru tega naj bi bile na tej domačiji izpeljane tudi tri učiteljske konference, na katerih so postavili temelje partizanskemu šolstvu. V partizanski šoli v Davči je poučevala tudi Ivanova hči Justina Prezelj - Mira.¹² Na Podgrivarjevi domačiji je potekalo več spominskih slovesnosti na dogodke druge svetovne vojne. Tako je npr. tudi 16. Kurirčkova pošta (leta 1978) pričevala pot ravno tam, kjer so pripravili slovesnost. Kurirčkovo torbico pa je pionirjem predal takrat že 90-letni Ivan Prezelj.¹³ Tam so ob 50-letnici (leta 1994) odkrili spominsko ploščo, ki opominja na delovanje ilegalne tiskarne TRILOF, ki je od septembra 1944 do maja 1945 delovala v baraki v globeli pod Podgrivarjevo domačijo. Tam so do

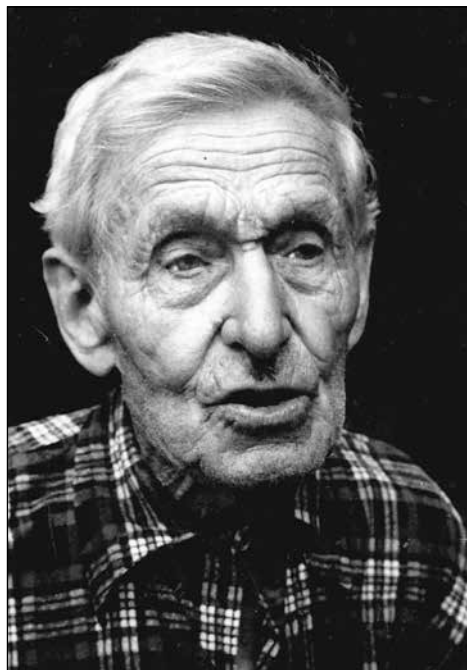
Podgrivarjeva mama Katarina v črni kuhinji leta 1944. Kopijo originalne fotografije hrani Marjetka Božičko.

osvoboditve natisnili nad sto različnih tiskov, med njimi bibliofilsko izdajo Prešernove Zdravljice ob njeni stoti obletnici, kar je najlepši izdelek partizanskih tiskarn in kar predstavlja vrh partizanskega tiska na Slovenskem.

Ivan je postal znan po pomembnem dejanju v času takoj po drugi svetovni vojni, za kar so pri Prodgrivarju leta 2006 prejeli plaketo občine Železniki. Dejanje, ki je takrat imelo velik pomen za okraj in njegov razvoj, do izraza pa sta tukaj prišla

Spominska plošča na Podgrivarjevi domačiji, odkrita leta 1994. Foto: Marjetka Božičko

Ivan v zrelih letih. Foto: arhiv družine Prezelj (Podgrivarji)

Ivanova solidarnost in pogum. Področje Železnikov je bilo že stoletja poznano po železarstvu. 27. aprila 1946 je bila v Železnikih ustanovljena Kovinarska zadruga Niko Železniki. Do ustanovitve te zadruge, ki bi dajala kruh železarjem in žebjarjem, pa je vodila trnova pot. Oblast je bila sprva nenaklonjena, da bi se v Železnikih vzpostavila industrija, vendar je na mnoga prigovarjanja popustila in pristala na ustanovitev Kovinarske zadruge. Denarni zavod Slovenije, ki je takrat edini v Sloveniji lahko odobril denarna sredstva, je že obljubljeno vsoto za opremo delavnice ob vplačilu še razpolovil. Menico je prevzel lastnik delavnice Niko Žumer in zanjo jamčil s svojim nepremičnim imetjem. Denarni zavod je poleg tega zahteval še poroštvo dveh posestnikov iz Selške doline. Poroštveni dokument sta podpisala Filip Gartner in Ivan Prezelj, ki sta zastavila svoji kmetiji za zagon industrije v Železnikih, ki še danes daje prihodek marsikateri družini.¹⁴

Svoja stara leta je Ivan preživel na domačiji. Vdovec je bil od leta 1956, ko se je poslovila žena

Ivan pri Davških slapovih. Vitalnost, močna volja in pogum sta odsevala v tem človeku, ki je dočkal visoko starost. Foto: arhiv družine Prezelj (Podgrivarji)

Katarina, ki mu je v času življenja nudila vso oporo in brez katere verjetno ne bi postal to, kar je bil, uspešen mož. Ohranil je še precej fizične moči in kondicije, saj je vedno govoril, da ga delo krepi. Veliko se je zanimal za politiko. Večkrat je obiskal tudi sinovo družino na Štajerskem. Dočakal je visoko starost med ljudmi, ki so ga imeli radi. Na domačijo so se večkrat vračali njegovi otroci z družinami ter potomci njegovih bratov in sester. Podgrivarjeva domačija je bila tisti njihov dom, od koder so izhajali, ki jih je združeval ter so ga nosili v srcih, kjer koli so že bili. Ivan je umrl v 94. letu starosti. Pokopan je na davškem pokopališču.

Danes, ob vsem lagodnem življenju, se ljudje ne sprašujejo veliko, kdo je kaj naredil in zakaj, vendar bi se morali. Dejanja prednikov so ključnega pomena za razumevanje današnjega življenja. Premalo se zavedamo, da so nam podarili dve pomembni vrednoti – mir in svobodo. To, da lahko danes živimo v miru in smo svobodni, je postalo samoumevno, kar našim prednikom ni bilo. Za mir in svobodo so marsikaj pretrpeli in tvegali. Od njih se mlajši lahko samo učimo.

Viri:

Antonija (Tinca) Dragonja, roj. Prezelj.

Marica Prezelj, roj. Peternej.

Janez (Janko) Prezelj.

Zofija Božičko, roj. Prezelj.

Franci Prezelj (Podgrivarjev).

Rodovnik po zapisih župnije Sorica in rodbinski dokumenti družine Prezelj (Podgrivarjev).

Rodbinski dokumenti družine Prezelj (Šoštarjev).

Slovensko rodoslovno društvo, Index priimkov (in podatki raziskovalcev) na <http://www.rodoslovje.si/index.php/sl/>.
https://sl.wikipedia.org/wiki/Bohinjski_predor, pridobljeno 29. 6. 2020.

Občinska plaketa, Občina Železniki, 2006.

Miran Sattler, "Znanec iz sosednje ulice", v: Nedeljski dnevnik, 1971.

Vreme ga je zanimalo od malega, v: Gorenjski glas, 8. oktober 2016.

Kurirčkova pošta za Tita, v: Glas, glasilo socialistične zveze delovnega ljudstva za Gorenjsko, 28. 3. 1978, Leto XXXI, Številka 24.

Literatura:

Ivan Kežzar, Soriški rodovi, samozaložba, Škofja Loka, 2011.

France Planina, Poljanska in Selška dolina, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1962.

Ivan Križnar, Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju 1941–1945, Območno združenje borcev in udeležencev NOB, Škofja Loka, 2003.

Svetko Kobal in Bogdan Osolnik, Pokrajinska tehnika za Gorenjsko 1944–1945, Skupnost partizanskih tehnikov in tiskarjev Gorenjske, Ljubljana, 1998.

Irena Jereb Filipič in drugi: Ti si mene naučila brati (Partizansko šolstvo na Žirovskem, v Poljanski dolini in v zgornjem delu Selške doline), dostopno na <https://en.calameo.com/read/00249224854511c8ac647>, pridobljeno 1. 7. 2020.

Opombe:

- 1 Rodbinski podatki so povzeti po ustnem izročilu, po rodbinskih dokumentih, ki jih hranijo na domačiji, in po podatkih rodoslovnih raziskovalcev (Hawlina in Pfeifer).
- 2 France Planina, Poljanska in Selška dolina, izdala Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, str. 124–129.
- 3 <http://www.genealogy.si/srdindex/A001.html>, pridobljeno 1. 7. 2020.
- 4 Na Šoštarjevi domačiji hranijo rodbinske dokumente, ki segajo v čas 17. stoletja. Po ustnem izročilu naj bi pri hiši svoj čas živela Margareta, ženski lik iz Tavčarjeve Visoške kronike, žena Izidorja Kalana. Kako je k hiši prišel priimek Prezelj (Presel), sem izvedela v rodbinskih dokumentih: okrog leta 1765 je namreč dedinja Mina Schuester poročila Lovrenca Presla (Prezelj). Od kod se je Lovrenc preselil v Davčo, mi ni znano.
- 5 Marija Prezelj, poročena Štremfelj, je babica znanega slovenskega alpinista Andreja Štremfličja. Andrej Štremfelj je bil skupaj z Nejcem Zaplotnikom leta 1979 prvi Jugoslovan na Mont Everestu. Prav tako pa sta bila leta 1990 z ženo Marijo prvi zakonski par na najvišji gori sveta.
- 6 https://sl.wikipedia.org/wiki/Bohinjski_predor, pridobljeno 29. 6. 2020.
- 7 Miran Satler, Znanec iz sosednje ulice, v: Nedeljski dnevnik, 1971.
- 8 Prav tam.
- 9 23 hektarjev.
- 10 Zapisano po ustnem izročilu in rodbinskih dokumentih. Njegova vnukinja Zofija se spominja, kako je Ivan večkrat prišel v Haloze k njihovi družini in pomagal pri opravilih (npr. pri kuhanju žganja). Spominja pa se ga kot človeka, ki je vedno zagovarjal svoj prav.
- 11 Vreme ga je zanimalo od malega, v: Gorenjski glas, 8. oktober 2016, str. 20.
- 12 Irena Jereb Filipič in drugi: Ti si mene naučila brati (Partizansko šolstvo na Žirovskem, v Poljanski dolini in v zgornjem delu Selške doline), str. 23–37, dostopno na <https://en.calameo.com/read/00249224854511c8ac647>, pridobljeno 1. 7. 2020.
- 13 Kurirčkova pošta za Tita, v: Glas, glasilo socialistične zveze delovnega ljudstva za Gorenjsko, 28. 3. 1978, leto XXXI, številka 24, str. 1.
- 14 Plaketo, kjer je zapisana obrazložitev, hranijo pri Podgrivarju.

